

NHỮNG QUY ĐỊNH MỚI VỀ THI HÀNH BIỆN PHÁP TƯ PHÁP TRONG LUẬT THI HÀNH ÁN HÌNH SỰ NĂM 2019 VÀ MỘT SỐ KIẾN NGHỊ

VŨ HẢI ANH *

Tóm tắt: Các biện pháp tư pháp đã góp phần hiệu quả trong việc thực hiện trách nhiệm hình sự đối với người phạm tội. Việc thi hành các biện pháp này thời gian qua ở nước ta đã được quy định cụ thể trong Luật Thi hành án hình sự năm 2010, tạo sự thống nhất trong áp dụng các biện pháp này đối với các cơ quan tiến hành tố tụng. Tuy nhiên, thực tế áp dụng cho thấy còn một số vướng mắc, khó khăn cần khắc phục để việc thi hành các biện pháp tư pháp đạt hiệu quả hơn. Luật Thi hành án hình sự năm 2019 được ban hành đã sửa đổi một số quy định về áp dụng các biện pháp tư pháp này. Bài viết phân tích các điểm mới của Luật Thi hành án hình sự năm 2019 so với Luật Thi hành án hình sự năm 2010 về biện pháp tư pháp hình sự bắt buộc chữa bệnh và giáo dục tại trường giáo dưỡng; chỉ ra một số bất cập, vướng mắc liên quan đến vấn đề nghiên cứu và đưa ra một số kiến nghị góp phần hoàn thiện Luật có liên quan.

Từ khoá: Biện pháp tư pháp; bắt buộc chữa bệnh; trường giáo dưỡng

Nhận bài: 09/8/2020

Hoàn thành biên tập: 18/3/2021

Duyệt đăng: 18/3/2021

NEW PROVISIONS ON APPLICATION OF JUDICIAL MEASURES OF THE 2019 LAW ON EXECUTION OF CRIMINAL JUDGMENTS AND SOME RECOMMENDATIONS

Abstract: Judicial measures have contributed effectively to criminal offenders' responsibility. The implementation of these measures in Vietnam has been specified in the Law on Execution of Criminal Judgments in 2010, created a consistency in the application of such measures to applied agencies. However, the practical application reveals shortcomings and difficulties that need to be settled in order for the better implementation of judicial measures. The Law on Execution of Criminal Judgments in 2019 amended some provisions on the application of these judicial measures. The paper analyses the application of law and new points of the judicial measures including mandatory disease treatment and education in correctional institutions under the 2019 version in comparison with those under the 2010; then provides suggestions for reforming current legal documents concerning mandatory disease treatment and education in correctional institutions.

Keywords: Judicial measure; compulsory medical treatment; correctional institution

Received: Aug 9th, 2020; Editing completed: Mar 18th, 2021; Accepted for publication: Mar 18th, 2021

Cùng với hình phạt, các biện pháp tư pháp thể hiện chính sách hình sự của Nhà nước. Đây là những biện pháp hình sự được áp dụng đối với người phạm tội, có tác

dụng hỗ trợ hoặc thay thế cho hình phạt.⁽¹⁾

* Tiến sĩ, Trường Đại học Luật Hà Nội
E-mail: haianh@hlu.edu.vn

(1). Trong BLHS năm 2015 quy định các biện pháp tư pháp đối với người phạm tội và đối với pháp nhân thương mại phạm tội. Tuy nhiên, trong phạm vi bài viết này, tác giả chỉ nghiên cứu và trao đổi về những biện pháp tư pháp đối với người phạm tội.

Các biện pháp tư pháp mang tính chất hỗ trợ cho hình phạt trong trường hợp cần thiết phải xử lý cơ bản, toàn diện người phạm tội về hành vi nguy hiểm cho xã hội của họ, thể hiện sự công minh của pháp luật, đồng thời loại bỏ những điều kiện phạm tội, đảm bảo trật tự, an toàn cho xã hội. Trong những trường hợp nhất định như trường hợp người mắc bệnh tâm thần mất khả năng nhận thức hoặc khả năng điều khiển hành vi, các biện pháp tư pháp đóng vai trò loại bỏ khả năng dẫn đến hành vi nguy hiểm cho xã hội và là thể hiện cụ thể của nguyên tắc nhân đạo.⁽²⁾

Theo quy định của Bộ luật Hình sự năm 2015, sửa đổi, bổ sung năm 2017 (sau đây gọi tắt là BLHS năm 2015), các biện pháp tư pháp đối với người phạm tội bao gồm: Tịch thu vật, tiền trực tiếp liên quan đến tội phạm; trả lại tài sản, sửa chữa hoặc bồi thường thiệt hại; buộc công khai xin lỗi; bắt buộc chữa bệnh và biện pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng.⁽³⁾ So với Bộ luật Hình sự năm 1999, sửa đổi, bổ sung năm 2009 (sau đây gọi tắt là BLHS năm 1999), quy định về các biện pháp tư pháp trong BLHS năm 2015 có sự thay đổi, dẫn đến sự thay đổi trong các luật chuyên ngành khác có liên quan, trong đó có Luật thi hành án hình sự (THAHS). Cụ thể, trong BLHS năm 1999, các biện pháp tư pháp áp dụng đối với người chưa thành niên phạm tội bao gồm: biện pháp giáo dục tại xã, phường, thị trấn và biện pháp đưa vào trường giáo dưỡng.⁽⁴⁾ Tuy nhiên, đến BLHS

năm 2015, biện pháp giáo dục tại xã, phường, thị trấn được chuyển thành một trong các biện pháp giám sát, giáo dục áp dụng trong trường hợp người dưới 18 tuổi phạm tội được miễn trách nhiệm hình sự⁽⁵⁾ nên đây không còn là biện pháp tư pháp. Sự thay đổi này cũng chính là sự thay đổi quan điểm của các nhà làm luật ở nước ta trong việc đánh giá mức độ, bản chất của biện pháp giáo dục tại xã, phường, thị trấn. Việc quy định đây là một trong các biện pháp tư pháp áp dụng đối với người chưa thành niên phạm tội trong BLHS năm 1999 là quá nặng nề bởi lẽ, bản chất của biện pháp tư pháp là một dạng của trách nhiệm hình sự và là một hình thức thực hiện trách nhiệm hình sự được thể hiện trong văn bản của cơ quan tiến hành tố tụng. Trong khi đó, biện pháp giáo dục tại xã, phường, thị trấn chỉ buộc người dưới 18 tuổi phạm tội phải chứng tỏ được sự hối cải trong chính môi trường sống của mình, không buộc họ phải tách biệt với xã hội. Mặt khác, việc áp dụng biện pháp giáo dục tại xã, phường, thị trấn lại được chính ủy ban nhân dân xã, phường, thị trấn và các tổ chức xã hội thực hiện giám sát, không phải là các cơ quan công an, cơ quan thi hành án thực hiện.⁽⁶⁾ Việc BLHS năm 2015 không quy định giáo dục tại xã, phường, thị trấn là biện pháp tư pháp là quy định phù hợp với thực tiễn áp dụng cũng như bản chất của biện pháp này. Do đó, số lượng các biện pháp tư pháp được quy định trong BLHS

(2). Trường Đại học Luật Hà Nội, *Giáo trình Luật hình sự Việt Nam (Phần chung)*, Nxb. Công an nhân dân, Hà Nội, 2019, tr. 309.

(3). Khoản 1 Điều 46 và Điều 96 BLHS năm 2015, sửa đổi, bổ sung năm 2017.

(4). Điều 70 BLHS năm 1999.

(5). Điều 95 BLHS năm 2015.

(6). Phùng Văn Hoàng, “Biện pháp giáo dục tại xã, phường, thị trấn và biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng áp dụng đối với người dưới 18 tuổi phạm tội theo quy định của Bộ luật Hình sự năm 2015”, *Tạp chí Tòa án nhân dân*, số 3/2019, tr. 28.

năm 2015 về vấn đề này giảm đi một biện pháp so với quy định trong BLHS năm 1999.

Mỗi biện pháp tư pháp nêu trên khi được áp dụng có những trình tự, cách thức thi hành khác nhau và được điều chỉnh bởi các văn bản quy phạm pháp luật khác nhau. Trong các biện pháp tư pháp này, Luật THAHS chỉ quy định trình tự, thủ tục thi hành biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh và giáo dục tại trường giáo dưỡng. Những biện pháp tư pháp còn lại được điều chỉnh bởi pháp luật thi hành án dân sự hoặc được thực hiện tại phiên tòa xét xử vụ án hình sự.⁽⁷⁾ Do vậy, bài viết chỉ nghiên cứu, trao đổi về những quy định mới trong Luật THAHS năm 2019 về thi hành biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh và thi hành biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng.

Luật THAHS năm 2019 được Quốc hội nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam khóa XIV thông qua tại kì họp thứ 7 ngày 14/6/2019, được Chủ tịch nước kí lệnh công bố ngày 28/6/2019 và có hiệu lực thi hành từ ngày 01/01/2020 với nhiều nội dung mới so với Luật THAHS năm 2010, trong đó có những quy định mới về thi hành biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh và biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng.

1. Về thi hành biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh

Bắt buộc chữa bệnh là biện pháp đặc biệt, không phải là biện pháp nhằm giáo dục, cải tạo người bị áp dụng biện pháp tư pháp mà là biện pháp mang tính chất cưỡng chế

nhằm điều trị, chăm sóc, phục hồi sức khỏe cho người bị bệnh tâm thần hoặc bệnh khác làm mất khả năng nhận thức hoặc khả năng điều khiển hành vi của họ. Sau khi khỏi bệnh, người bị áp dụng biện pháp tư pháp này sẽ có thể tiếp tục bị truy cứu trách nhiệm hình sự hoặc phải tiếp tục chấp hành hình phạt tù theo bản án. Do đó, thi hành biện pháp bắt buộc chữa bệnh phải tuân thủ theo nguyên tắc bảo đảm việc điều trị, chăm sóc, phục hồi sức khỏe cho người bị áp dụng biện pháp tư pháp và ngăn ngừa họ tiếp tục thực hiện hành vi nguy hiểm cho xã hội. Bên cạnh đó, biện pháp bắt buộc chữa bệnh còn mang nội dung nhân đạo, thể hiện ở việc thay vì áp dụng hình phạt đối với người có hành vi nguy hiểm cho xã hội, họ được chữa bệnh tại cơ sở điều trị chuyên khoa. Trong trường hợp không cần thiết phải đưa vào cơ sở điều trị chuyên khoa thì có thể giao cho gia đình hoặc người giám hộ chăm sóc dưới sự giám sát của cơ quan nhà nước có thẩm quyền.⁽⁸⁾

Điều 49 BLHS năm 2015 quy định về biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh như sau:

“1. Đối với người thực hiện hành vi nguy hiểm cho xã hội trong khi mắc bệnh quy định tại Điều 21 của Bộ luật này, viện kiểm sát hoặc toà án căn cứ vào kết luận giám định pháp y, giám định pháp y tâm thần có thể quyết định đưa họ vào một cơ sở điều trị chuyên khoa để bắt buộc chữa bệnh.

2. Đối với người phạm tội trong khi có năng lực trách nhiệm hình sự nhưng trước khi bị kết án đã mắc bệnh tới mức mất khả

(7). Thanh Nghị, *Một số lưu ý khi kiểm sát việc áp dụng các biện pháp tư pháp theo quy định của BLHS*, <http://vksbinhdinh.gov.vn/newsdetail.asp?newsID=71802&cat1id=3&Cat2id=19>, truy cập 03/8/2020.

(8). Trần Hùng, *Biện pháp bắt buộc chữa bệnh theo quy định của BLTTHS năm 2015*, <https://www.tapchitoaan.vn/bai-viet/phap-luat/bien-phap-bat-buoc-chua-benh-theo-quy-dinh-cua-blthts-nam-2015>, truy cập 03/8/2020.

năng nhận thức hoặc khả năng điều khiển hành vi của mình, thì căn cứ vào kết luận giám định pháp y, giám định pháp y tâm thần, toà án có thể quyết định đưa họ vào một cơ sở điều trị chuyên khoa để bắt buộc chữa bệnh....

3. Đối với người đang chấp hành hình phạt tù mà bị bệnh tới mức mất khả năng nhận thức hoặc khả năng điều khiển hành vi của mình, thì căn cứ vào kết luận giám định pháp y, giám định pháp y tâm thần, toà án có thể quyết định đưa họ vào một cơ sở điều trị chuyên khoa để bắt buộc chữa bệnh... ”.

Theo quy định nêu trên, việc bắt buộc chữa bệnh có thể xảy ra tại bất kì giai đoạn nào trong quá trình điều tra, truy tố, xét xử. Nhìn chung, có ba trường hợp được áp dụng biện pháp bắt buộc chữa bệnh, bao gồm: *Một là* người thực hiện hành vi nguy hiểm cho xã hội trong khi đang mắc bệnh tâm thần, một bệnh khác làm mất khả năng nhận thức hoặc khả năng điều khiển hành vi; *Hai là* người phạm tội trong khi có năng lực trách nhiệm hình sự nhưng trước khi bị kết án đã mắc bệnh tới mức mất khả năng nhận thức hoặc khả năng điều khiển hành vi; *Ba là* người đang chấp hành hình phạt tù mà bị bệnh tới mức mất khả năng nhận thức hoặc khả năng điều khiển hành vi.

Việc thi hành biện pháp này được quy định cụ thể trong Luật THAHS năm 2019. Theo đó, thi hành biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh được hiểu là việc cơ quan, người có thẩm quyền theo quy định của Luật THAHS buộc người thực hiện hành vi nguy hiểm cho xã hội hoặc người đang chấp hành án mắc bệnh tâm thần, bệnh khác làm mất khả năng nhận thức hoặc khả năng điều

khiến hành vi của mình phải điều trị tại cơ sở chữa bệnh bắt buộc theo quyết định của toà án, viện kiểm sát.⁽⁹⁾ Trong Luật THAHS năm 2019, việc thi hành biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh được quy định tại Mục 2 Chương X với 05 điều luật, từ Điều 136 đến Điều 140. So với Luật THAHS năm 2010, quy định về thi hành biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh trong Luật THAHS năm 2019 có một số điểm mới sau:

Thứ nhất, thu hẹp phạm vi chủ thể nhận người bị bắt buộc chữa bệnh trong trường hợp được đình chỉ thi hành biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh

Khi người bị bắt buộc chữa bệnh đã khỏi bệnh, căn cứ vào kết luận của hội đồng giám định y khoa, toà án hoặc viện kiểm sát đã ra quyết định áp dụng biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh ra quyết định đình chỉ việc thi hành biện pháp này theo quy định của pháp luật và quyết định đình chỉ này được gửi cho cơ quan đề nghị áp dụng biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh để thông báo cho cơ sở chữa bệnh tâm thần và thân nhân của người đó. Theo quy định của Luật THAHS năm 2010, việc nhận người bị bắt buộc chữa bệnh được thực hiện với 2 trường hợp khác nhau tùy thuộc vào cơ quan ra quyết định đình chỉ thi hành biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh. Trường hợp thứ nhất, nếu toà án ra quyết định đình chỉ thì sau khi nhận được quyết định đình chỉ của toà án, cơ quan đề nghị áp dụng biện pháp bắt buộc chữa bệnh phải đến nhận người bị bắt buộc chữa bệnh. Trường hợp thứ hai, nếu viện kiểm sát ra quyết định đình chỉ thì khi

(9). Khoản 14 Điều 3 Luật THAHS năm 2019.

nhận được quyết định đình chỉ, thân nhân của người bị bắt buộc chữa bệnh phải đến nhận người đó.⁽¹⁰⁾ Tuy nhiên, Luật THAHS năm 2019 đã có sự thay đổi về quy định này. Cụ thể, khoản 3 Điều 139 Luật THAHS năm 2019 quy định: *“Sau khi nhận được quyết định đình chỉ, cơ quan đề nghị áp dụng biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh phải đến nhận người bị bắt buộc chữa bệnh...”*. Điều này có nghĩa là dù toà án hay viện kiểm sát ra quyết định đình chỉ thì cơ quan đề nghị áp dụng biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh đều phải đến nhận người bị bắt buộc chữa bệnh mà không giao cho thân nhân của người bị bắt buộc chữa bệnh nữa.

Thứ hai, sửa đổi một số thuật ngữ cho phù hợp với các luật chuyên ngành và thực tế áp dụng.

Theo Luật THAHS năm 2010, khi quy định biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh, thuật ngữ “bệnh viện tâm thần” được sử dụng để chỉ nơi tiếp nhận, tổ chức điều trị bệnh cho người bị bắt buộc chữa bệnh. Tuy nhiên, thuật ngữ này trong Luật THAHS năm 2019 được sửa lại thành “cơ sở chữa bệnh tâm thần” để đảm bảo phù hợp với thực tế vì không phải trường hợp nào đối tượng bị áp dụng biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh cũng phải đưa vào bệnh viện tâm thần. Hiện nay, những cơ sở bắt buộc chữa bệnh tâm thần thì hành biện pháp bắt buộc chữa bệnh bao gồm: Viện Giám định Pháp y Tâm thần Trung ương và Bệnh viện Tâm thần Trung ương 1 có trách nhiệm tiếp nhận, quản lý, điều trị những người bị bắt buộc chữa bệnh ở các tỉnh, thành phố trực thuộc trung

ương thuộc khu vực phía Bắc; Bệnh viện Tâm thần Đà Nẵng có trách nhiệm tiếp nhận, quản lý, điều trị người bị bắt buộc chữa bệnh ở các tỉnh, thành phố trực thuộc trung ương thuộc khu vực miền Trung, Tây Nguyên; Phân viện Giám định Pháp y Tâm thần phía Nam và Bệnh viện Tâm thần Trung ương 2 có trách nhiệm tiếp nhận, quản lý, điều trị những người bị bắt buộc chữa bệnh ở các tỉnh, thành phố trực thuộc trung ương thuộc khu vực phía Nam. Bên cạnh đó, cụm từ “kết luận của Hội đồng giám định” trong Luật THAHS năm 2010 cũng được sửa thành “kết luận của Hội đồng giám định pháp y tâm thần” cho phù hợp với Luật Giám định tư pháp năm 2012.

2. Về thi hành biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng

Giáo dục tại trường giáo dưỡng là biện pháp tư pháp duy nhất áp dụng đối với người dưới 18 tuổi phạm tội nếu xét thấy cần phải có kỉ luật chặt chẽ do tính chất nghiêm trọng của hành vi phạm tội, do nhân thân và môi trường sống không phù hợp mà cần thiết đưa người đó vào một tổ chức để giáo dục họ thành công dân có ích cho xã hội. Biện pháp này buộc người phạm tội phải chịu sự quản lý chặt chẽ và phải cách li khỏi xã hội nhưng họ được học văn hóa, giáo dục hướng nghiệp, học nghề cũng như được đảm bảo các chế độ sinh hoạt văn hóa, văn nghệ, vui chơi giải trí. Họ không bị giam giữ như trong trường hợp bị áp dụng hình phạt tù.⁽¹¹⁾

Điều 96 BLHS năm 2015 quy định về biện pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng như sau:

(10). Khoản 3 Điều 119 Luật THAHS năm 2010.

(11). Trường Đại học Luật Hà Nội, sđd, tr. 409.

“1. Tòa án có thể áp dụng biện pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng từ 01 năm đến 02 năm đối với người dưới 18 tuổi phạm tội, nếu thấy do tính chất nghiêm trọng của hành vi phạm tội, do nhân thân và môi trường sống của người đó mà cần đưa người đó vào một tổ chức giáo dục có kỉ luật chặt chẽ.

2. Người được giáo dục tại trường giáo dưỡng phải chấp hành đầy đủ những nghĩa vụ về học tập, học nghề, lao động, sinh hoạt dưới sự quản lí, giáo dục của nhà trường”.

Theo quy định này, biện pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng được áp dụng khi thấy môi trường cũ không có điều kiện thuận lợi cho việc giáo dục người dưới 18 tuổi phạm tội; trong gia đình có bố, mẹ, anh, chị, em là người có tiền án hoặc người thường xuyên vi phạm pháp luật; bạn bè của người dưới 18 tuổi là người có nhân thân không tốt, đã ảnh hưởng xấu đến lối sống của họ; bản thân người dưới 18 tuổi không có chỗ học tập, lao động, sinh sống ổn định, đã sớm có lối sống không lành mạnh.⁽¹²⁾

Việc thi hành biện pháp này được quy định cụ thể trong Luật THAHS năm 2019. Theo đó, thi hành biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng là việc cơ quan, người có thẩm quyền theo quy định của Luật THAHS đưa người dưới 18 tuổi vào trường giáo dưỡng để giáo dục theo bản án, quyết định của tòa án có hiệu lực pháp luật.⁽¹³⁾ Trong Luật THAHS năm 2019, việc thi hành biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng được quy định tại Mục 3 Chương X với 17 điều luật, từ Điều 141 đến Điều 157. So với Luật THAHS năm 2010, quy định về

thi hành biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng trong Luật THAHS năm 2019 có một số điểm mới sau:

Thứ nhất, về thủ tục thi hành biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng

Luật THAHS năm 2019 bổ sung một số quy định so với Luật THAHS năm 2010 như sau: Một là theo quy định của Luật THAHS năm 2010, trong thời hạn 03 ngày làm việc kể từ ngày ra bản án, quyết định áp dụng biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng, tòa án phải gửi bản án, quyết định cho người đó và cơ quan THAHS công an cấp huyện nơi người dưới 18 tuổi cư trú. Tuy nhiên, Luật THAHS năm 2019 đã bổ sung một đối tượng được nhận bản án, quyết định áp dụng biện pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng là người đại diện của người bị áp dụng biện pháp tư pháp.⁽¹⁴⁾ Quy định mới này là phù hợp bởi lẽ người bị áp dụng biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng là người dưới 18 tuổi phạm tội, do đó, các quyết định, bản án liên quan đến người dưới 18 tuổi cần được thông tin cho người đại diện của họ để đảm bảo các quyền, lợi ích của người dưới 18 tuổi. Hai là, khi tiếp nhận người phải chấp hành biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng (sau đây gọi là học sinh), Luật THAHS năm 2010 và năm 2019 đều quy định hiệu trưởng trường giáo dưỡng phải kiểm tra hồ sơ và lập biên bản giao nhận. Đồng thời trong thời hạn 05 ngày làm việc kể từ ngày tiếp nhận học sinh, hiệu trưởng trường giáo dưỡng phải thông báo việc đã tiếp nhận học sinh cho người đại diện của người đó. Tuy nhiên, Luật THAHS

(12). Trường Đại học Luật Hà Nội, sđd, tr. 409.

(13). Khoản 15 Điều 3 Luật THAHS năm 2019.

(14). Khoản 1 Điều 124 Luật THAHS năm 2010 và khoản 1 Điều 141 Luật THAHS năm 2019.

năm 2019 bổ sung quy định: khi tiếp nhận học sinh, hiệu trưởng trường giáo dưỡng ngoài việc phải kiểm tra hồ sơ và lập biên bản giao nhận thì còn phải tổ chức khám sức khỏe cho học sinh. Việc tổ chức khám sức khỏe này một mặt giúp xác nhận các đảm bảo về sức khỏe cho học sinh để tham gia các hoạt động học tập, lao động tại trường giáo dưỡng, một mặt đảm bảo hồ sơ toàn diện của học sinh, góp phần thuận lợi trong việc theo dõi tình hình thể chất của học sinh trong suốt quá trình ở trường giáo dưỡng.

Thứ hai, về hoãn, tạm đình chỉ chấp hành biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng

Luật THAHS năm 2019 bổ sung một số quy định mới so với Luật THAHS năm 2010 về hoãn chấp hành biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng.

Một là Luật THAHS năm 2019 bổ sung quy định cụ thể về hồ sơ đề nghị hoãn chấp hành. Theo đó, khoản 2 Điều 142 Luật THAHS năm 2019 quy định hồ sơ đề nghị hoãn chấp hành biện pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng bao gồm: Đơn đề nghị của người phải chấp hành biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng hoặc của người đại diện của họ; Kết luận của cơ sở y tế từ cấp huyện trở lên về tình trạng bệnh của người phải chấp hành biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng; Giấy bảo lãnh của người đại diện của người phải chấp hành biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng, có xác nhận của chính quyền địa phương.

Hai là Luật THAHS năm 2019 bổ sung trường hợp được nhận quyết định về việc hoãn chấp hành biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng. Cụ thể, theo quy định

tại khoản 2 Điều 125 Luật THAHS năm 2010, toà án ra quyết định hoãn chấp hành biện pháp tư pháp phải gửi quyết định đó cho cơ quan THAHS công an cấp huyện, viện kiểm sát cùng cấp và người được hoãn chấp hành biện pháp tư pháp. Tuy nhiên, Luật THAHS năm 2019 bổ sung quy định trong thời hạn 03 ngày làm việc kể từ ngày ra quyết định về việc hoãn chấp hành biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng, toà án đã ra quyết định hoãn ngoài việc phải gửi quyết định đó cho cá nhân, cơ quan như đã được quy định trong Luật THAHS năm 2010 thì còn phải gửi quyết định đó cho người đại diện của người phải chấp hành biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng.⁽¹⁵⁾

Ba là Luật THAHS năm 2019 đã bổ sung quy định về “tạm đình chỉ” chấp hành biện pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng trong khi Luật THAHS năm 2010 chỉ quy định về hoãn chấp hành biện pháp tư pháp này. Theo đó, trong trường hợp học sinh trường giáo dưỡng bị bệnh nặng thì Hiệu trưởng trường giáo dưỡng lập hồ sơ và có văn bản đề nghị toà án cấp huyện nơi có trường giáo dưỡng xem xét, quyết định tạm đình chỉ chấp hành biện pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng cho học sinh.⁽¹⁶⁾ Tương tự như hoãn chấp hành biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng, trong thời hạn 03 ngày làm việc kể từ ngày ra quyết định về việc tạm đình chỉ chấp hành biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng, toà án đã ra quyết định tạm đình chỉ cũng phải gửi quyết định đó cho các cá nhân, cơ quan đã nêu trên, ngoài ra còn phải gửi cho

(15). Khoản 5 Điều 142 Luật THAHS năm 2019.

(16). Khoản 3 Điều 142 Luật THAHS năm 2019.

toà án đã ra quyết định áp dụng biện pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng. Hồ sơ đề nghị tạm đình chỉ chấp hành biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng cũng giống như hồ sơ đề nghị trong trường hợp được hoãn chấp hành.

Thứ ba, về việc thực hiện lệnh trích xuất học sinh

Luật THAHS năm 2019 có hai quy định mới so với Luật THAHS năm 2010 về việc thực hiện lệnh trích xuất học sinh. *Một là* về thẩm quyền ra lệnh trích xuất, Luật THAHS năm 2010 quy định khi có văn bản yêu cầu của cơ quan, người tiến hành tố tụng có thẩm quyền về việc trích xuất học sinh thì thủ trưởng cơ quan quản lý THAHS thuộc Bộ Công an ra lệnh trích xuất. Tuy nhiên, quy định này trong Luật THAHS năm 2019 được sửa đổi thành khi có văn bản yêu cầu của cơ quan, người tiến hành tố tụng có thẩm quyền về việc trích xuất học sinh thì cơ quan quản lý THAHS thuộc Bộ Công an ra lệnh trích xuất. Quy định về thẩm quyền ra lệnh trích xuất này được chuyển từ cá nhân (thủ trưởng cơ quan quản lý THAHS thuộc Bộ Công an) sang cơ quan (cơ quan quản lý THAHS thuộc Bộ Công an). *Hai là* về chi phí cho việc đi lại, ăn, ở của học sinh được trích xuất, cả Luật THAHS năm 2010 và năm 2019 đều quy định chi phí cho việc đi lại, ăn, ở của học sinh được trích xuất do ngân sách nhà nước cấp. Tuy nhiên, Luật THAHS năm 2019 bổ sung quy định tại khoản 4 Điều 145: *“trừ trường hợp học sinh được đưa về gia đình chữa bệnh quy định tại khoản 2 Điều 151 của Luật này”*. Điều đó có nghĩa là nếu học sinh đang được đưa về gia đình chữa bệnh mà có văn bản yêu cầu của cơ quan,

người tiến hành tố tụng có thẩm quyền về việc trích xuất học sinh thì chi phí cho việc đi lại, ăn, ở của học sinh được trích xuất không do Nhà nước cấp mà do gia đình học sinh chi trả.

Thứ tư, về một số quy định liên quan đến chế độ học tập, lao động, ăn, ở của học sinh

Luật THAHS năm 2019 cũng có một số thay đổi so với Luật THAHS năm 2010 về chế độ học tập, lao động, ăn, ở của học sinh. *Một là* về thời gian lao động của học sinh, nếu trước đây Luật THAHS năm 2010 quy định thời gian lao động của học sinh không được quá 02 giờ trong 01 ngày, thời gian học tập và lao động không quá 07 giờ trong 01 ngày thì Luật THAHS năm 2019 sửa đổi thành thời gian lao động của học sinh không được nhiều hơn thời gian học tập và vẫn giữ nguyên quy định thời gian học tập và lao động không quá 07 giờ trong 01 ngày. Đồng thời, Luật THAHS năm 2019 cũng bổ sung quy định về kết quả lao động của học sinh ngoài việc được sử dụng phục vụ sinh hoạt, học tập như trong quy định của Luật năm 2010 thì còn được bổ sung vào quỹ hoà nhập cộng đồng, quỹ khen thưởng của học sinh.⁽¹⁷⁾ *Hai là* về chế độ ăn của học sinh trong những ngày lễ, Tết, Luật THAHS năm 2010 quy định ngày lễ, Tết dương lịch, học sinh được ăn thêm không quá ba lần tiêu chuẩn ăn của ngày thường, chỉ riêng ngày Tết nguyên đán học sinh được ăn thêm không quá năm lần tiêu chuẩn ăn của ngày thường. Tuy nhiên, Luật THAHS năm 2019 quy định chung rằng ngày lễ, tết theo quy định của pháp luật, học sinh được ăn thêm nhưng mức

(17). Khoản 2 Điều 146 Luật THAHS năm 2019.

ăn không quá năm lần tiêu chuẩn ăn ngày thường mà không có sự phân biệt giữa các ngày lễ, tết.⁽¹⁸⁾ Ba là về chế độ ở của học sinh, theo quy định của Luật THAHS năm 2010 thì học sinh được bố trí giường nằm có chiếu trải, Luật THAHS năm 2019 bổ sung quy định học sinh được bố trí giường hoặc sàn nằm có chiếu trải để đảm bảo phù hợp với điều kiện thực tế.⁽¹⁹⁾

Ngoài các quy định mới nêu trên, Luật THAHS năm 2019 còn một số sửa đổi so với các quy định tương ứng trong Luật THAHS năm 2010. Ví dụ như, trong trường hợp học sinh chết, Luật THAHS năm 2010 quy định Hiệu trưởng phải báo ngay cho cơ quan điều tra, viện kiểm sát cấp tỉnh nơi có học sinh chết để xác định nguyên nhân chết. Tuy nhiên, Luật THAHS năm 2019 sửa đổi thành trường hợp học sinh chết, hiệu trưởng phải báo ngay cho cơ quan điều tra, viện kiểm sát nhân dân cấp huyện nơi có học sinh chết để xác định nguyên nhân chết. Trong trường hợp học sinh vi phạm kỉ luật học tập, lao động hoặc có hành vi khác vi phạm nội quy của trường giáo dưỡng, thì tùy theo tính chất, mức độ vi phạm mà hiệu trưởng quyết định xử lí bằng một trong ba hình thức: khiển trách, cảnh cáo, giáo dục cá biệt. Tuy nhiên, Luật THAHS năm 2019 quy định rõ thời hạn áp dụng biện pháp giáo dục cá biệt tại phòng riêng không quá 05 ngày.⁽²⁰⁾ Bên cạnh đó, thủ tục cho học sinh ra trường cũng có thay đổi về thời hạn thông báo. Cụ thể, Luật THAHS năm 2010 quy định chậm nhất

là 01 tháng trước khi học sinh trường giáo dưỡng hết thời hạn chấp hành biện pháp đưa vào trường giáo dưỡng, hiệu trưởng phải thông báo bằng văn bản cho ủy ban nhân dân cấp xã nơi người đó về cư trú và gia đình họ biết ngày ra trường. Tuy nhiên Luật THAHS năm 2019 lại quy định 02 tháng trước khi học sinh hết thời hạn chấp hành biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng, hiệu trưởng trường giáo dưỡng phải thông báo bằng văn bản cho ủy ban nhân dân cấp xã nơi người đó về cư trú và gia đình họ biết ngày ra trường.⁽²¹⁾ Như vậy, Luật THAHS năm 2019 yêu cầu việc thông báo ngày học sinh ra trường được thực hiện sớm hơn.

3. Một số kiến nghị

Các quy định về thi hành biện pháp tư pháp trong Luật THAHS năm 2019 đã góp phần đưa các biện pháp tư pháp này vào thực tiễn áp dụng, đảm bảo sự thống nhất trong việc áp dụng ở các địa phương trong phạm vi cả nước. Tuy nhiên, một số quy định về thi hành biện pháp tư pháp trong Luật này còn chưa thật rõ ràng, gây băn khoăn cho người áp dụng và nhiều khi phải áp dụng tương tự.

Thứ nhất, về thẩm quyền đề nghị và quyết định áp dụng biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh

Theo quy định tại Điều 447 Bộ luật Tố tụng hình sự năm 2015 và Điều 136 Luật THAHS năm 2019 thì hiện nay việc quy định các cơ quan có thẩm quyền đề nghị và quyết định áp dụng biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh chưa bao trùm hết tất cả các giai đoạn trong tố tụng hình sự, cụ thể: *Một là*, về thẩm quyền xem xét, quyết định

(18). Khoản 1 Điều 132 Luật THAHS năm 2010 và khoản 1 Điều 149 Luật THAHS năm 2019.

(19). Khoản 2 Điều 133 Luật THAHS năm 2010 và khoản 2 Điều 150 Luật THAHS năm 2019.

(20). Khoản 2 Điều 155 Luật THAHS năm 2019.

(21). Khoản 1 Điều 139 Luật THAHS năm 2010 và khoản 1 Điều 156 Luật THAHS năm 2019.

áp dụng biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh: chỉ viện kiểm sát và toà án mới có quyền quyết định áp dụng biện pháp bắt buộc chữa bệnh theo đề nghị của các cơ quan có thẩm quyền dựa trên kết luận giám định pháp y tâm thần, trong đó viện kiểm sát quyết định áp dụng biện pháp tư pháp này trong giai đoạn điều tra và truy tố, toà án quyết định áp dụng biện pháp tư pháp này trong giai đoạn xét xử và thi hành án. Đối với toà án, quy định này có thể hiểu người có thẩm quyền áp dụng biện pháp tư pháp này là chánh án hoặc phó chánh án toà án,⁽²²⁾ bởi lẽ theo quy định tại khoản 2 Điều 44 Bộ luật Tố tụng hình sự năm 2015 thì khi tiến hành việc giải quyết vụ án hình sự, chánh án toà án có quyền ra các quyết định và tiến hành các hoạt động tố tụng thuộc thẩm quyền của toà án, trong đó có quyền quyết định áp dụng, đình chỉ biện pháp bắt buộc chữa bệnh, đồng thời, phó chánh án toà án cũng có quyền thực hiện các nhiệm vụ, quyền hạn của chánh án khi được phân công.⁽²³⁾ Đối với viện kiểm sát, quy định này cũng có thể hiểu tương tự, người có thẩm quyền áp dụng biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh là viện trưởng hoặc phó viện trưởng viện kiểm sát.⁽²⁴⁾ Hai là, về thẩm quyền đề nghị áp dụng biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh: trong giai đoạn điều tra, cơ quan điều tra đang thụ lý giải quyết vụ án có quyền đề nghị viện kiểm sát cùng cấp xem xét, quyết định áp dụng biện pháp tư pháp bắt buộc chữa

bệnh; trong giai đoạn thi hành án, trại giam, trại tạm giam, cơ quan THAHS công an cấp tỉnh có quyền đề nghị toà án nhân dân cấp tỉnh, toà án quân sự cấp quân khu nơi phạm nhân chấp hành án. Những quy định hiện nay về vấn đề này chưa đủ cơ sở pháp lý để giải quyết hết các trường hợp phát sinh trong thực tiễn. Cụ thể, Bộ luật Tố tụng hình sự năm 2015 và Luật THAHS năm 2019 đều chỉ quy định thẩm quyền xem xét, quyết định áp dụng biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh trong giai đoạn điều tra, truy tố, xét xử và thi hành án, không quy định thẩm quyền này đối với giai đoạn giải quyết tố giác, tin báo về tội phạm hay giai đoạn khởi tố vụ án hình sự.

Vấn đề này được minh họa bằng một vụ việc xảy ra trong thời gian gần đây như sau: Ngày 20/7/2020 tại ấp 4, xã Long An, huyện Long Thành, tỉnh Đồng Nai xảy ra một vụ việc em gái (tên Phùng Thị Hải, sinh năm 1982) đâm chết chị gái ruột (tên Phùng Thị Cẩm Nhung, sinh năm 1974) nhưng cả hai chị em đều bị bệnh tâm thần. Hải đã dùng dao đâm một nhát vào ngực trái của chị làm gãy dao rồi bỏ chạy. Chị Nhung sau đó được đưa đi cấp cứu nhưng đã tử vong vào 16h15 cùng ngày. Theo thông tin từ người chị cùng mẹ khác cha với Hải và Nhung thì Hải bị bệnh tâm thần phân liệt từ năm 2001, đã được khám chữa nhiều lần tại bệnh viện tâm thần Trung ương Biên Hoà. Chị Nhung cũng bị tâm thần nhưng do gia đình không có điều kiện nên không đưa đi khám chữa.⁽²⁵⁾

(22). Mai Bộ, “Áp dụng biện pháp tư pháp”, *Tạp chí Toà án nhân dân*, số 18/2015, tr. 26..

(23). Khoản 3 Điều 44 Bộ luật Tố tụng hình sự năm 2015.

(24). Khoản 2, khoản 3 Điều 41 Bộ luật Tố tụng hình sự năm 2015.

(25). Hồ Huy, *Em đâm chết chị gái cùng bị bệnh tâm thần*, <https://congty.vn/an-ninh-hinh-su/em-dam-chet-chi-gai-cung-bi-benh-tam-than-351650.html> truy cập 04/8/2020.

Vụ việc này đặt ra vấn đề nếu có đầy đủ căn cứ để chứng minh rằng chị Hải mắc bệnh tâm thần dẫn đến mất khả năng nhận thức hoặc khả năng điều khiển hành vi trong khi thực hiện hành vi đâm chị Nhung thì theo quy định tại Điều 21 BLHS năm 2015, chị Hải là người thuộc tình trạng không có năng lực trách nhiệm hình sự nên không phải chịu trách nhiệm hình sự. Căn cứ khoản 2 Điều 157 Bộ luật Tố tụng hình sự năm 2015, trong trường hợp này không được khởi tố vụ án hình sự vì “hành vi” không cấu thành tội phạm. Tuy nhiên, khoản 1 Điều 49 BLHS năm 2015 có quy định: *“Đối với người thực hiện hành vi nguy hiểm cho xã hội trong khi mắc bệnh quy định tại Điều 21 của Bộ luật này, viện kiểm sát hoặc toà án căn cứ vào kết luận giám định pháp y, giám định pháp y tâm thần có thể quyết định đưa họ vào một cơ sở điều trị chuyên khoa để bắt buộc chữa bệnh”*. Nếu chiếu theo quy định tại khoản 1 Điều 49 BLHS năm 2015 thì chị Hải trong vụ việc nêu trên có thể bị áp dụng biện pháp bắt buộc chữa bệnh và cơ quan có quyền quyết định áp dụng biện pháp này là viện kiểm sát hoặc toà án. Tuy nhiên, thẩm quyền đề nghị và quyết định áp dụng biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh trong trường hợp này là vấn đề Bộ luật Tố tụng hình sự năm 2015 và Luật THAHS năm 2019 chưa có quy định. Cụ thể, theo khoản 2 Điều 447, khoản 1 Điều 449 Bộ luật Tố tụng hình sự năm 2015 và khoản 1 Điều 136 Luật THAHS năm 2019 thì cơ quan điều tra có quyền đề nghị viện kiểm sát cùng cấp xem xét, quyết định áp dụng biện pháp bắt buộc chữa bệnh dựa trên kết luận giám định pháp y tâm thần. Tuy nhiên, các điều khoản này đều quy định thời

điểm áp dụng là “trong giai đoạn điều tra” nhưng với vụ việc nêu trên, do không có quyết định khởi tố vụ án nên không được coi là đang trong giai đoạn điều tra. Đối với trường hợp này, nếu Cơ quan điều tra trưng cầu giám định pháp y tâm thần mà kết quả giám định xác định chị Hải tại thời điểm thực hiện hành vi đâm chị gái mình đang mắc bệnh tâm thần dẫn đến mất khả năng nhận thức hoặc khả năng điều khiển hành vi thì cơ quan điều tra có thể đề nghị viện kiểm sát cùng cấp xem xét, quyết định áp dụng biện pháp bắt buộc chữa bệnh là điều hợp lí. Tuy nhiên, để tạo cơ sở pháp lí giải quyết trong trường hợp này và các trường hợp tương tự khác, tác giả bài viết cho rằng cần bổ sung quy định về thẩm quyền đề nghị, quyết định áp dụng biện pháp bắt buộc chữa bệnh trong giai đoạn giải quyết tố giác, tin báo về tội phạm hay giai đoạn khởi tố vụ án hình sự theo hướng cơ quan đang thụ lí giải quyết vụ án có quyền đề nghị và viện kiểm sát là cơ quan có thẩm quyền áp dụng biện pháp bắt buộc chữa bệnh vì đây là giai đoạn viện kiểm sát thực hiện quyền công tố và kiểm sát hoạt động giải quyết tin báo, tố giác về tội phạm.⁽²⁶⁾ Cụ thể, khoản 1 Điều 136 Luật THAHS năm 2019 có thể sửa đổi như sau:

“Điều 136. Thẩm quyền đề nghị áp dụng biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh, hồ sơ đưa người vào cơ sở bắt buộc chữa bệnh

1. Thẩm quyền đề nghị áp dụng biện pháp tư pháp bắt buộc chữa bệnh được quy định như sau:

(26). Hoàng Đình Duyên, “Thẩm quyền áp dụng biện pháp bắt buộc chữa bệnh trong giai đoạn giải quyết nguồn tin về tội phạm”, *Tạp chí Kiểm sát*, số 15/2020, tr. 53.

a) Cơ quan đang thụ lý giải quyết vụ án trong *giai đoạn khởi tố vụ án hình sự*, giai đoạn điều tra có quyền đề nghị Viện kiểm sát cùng cấp;

...”

Để đảm bảo thống nhất với kiến nghị của Luật THAHS nêu trên, cần bổ sung một điều luật vào ngay trước Điều 449 Bộ luật Tố tụng hình sự năm 2015 với tên gọi của điều luật là “Áp dụng biện pháp bắt buộc chữa bệnh trong giai đoạn khởi tố vụ án hình sự”, đồng thời sửa đổi khoản 2 Điều 447 Bộ luật Tố tụng hình sự năm 2015 theo hướng:

“Điều 447. Điều kiện và thẩm quyền áp dụng biện pháp bắt buộc chữa bệnh

...

2. Căn cứ kết luận giám định pháp y tâm thần, Viện kiểm sát quyết định áp dụng biện pháp bắt buộc chữa bệnh trong giai đoạn *khởi tố vụ án hình sự*, điều tra, truy tố; Toà án quyết định áp dụng biện pháp bắt buộc chữa bệnh trong giai đoạn xét xử và thi hành án”.

Thứ hai, về thủ tục thi hành biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng

Theo quy định hiện hành về thủ tục thi hành biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng, Điều 141 Luật THAHS năm 2019 có quy định kể từ ngày nhận được bản án, quyết định của toà án về áp dụng biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng, người dưới 18 tuổi phạm tội có thời gian khoảng 11 ngày được ở ngoài cộng đồng trước khi bị Cơ quan THAHS công an cấp huyện bàn giao cho trường giáo dưỡng. Tuy nhiên, Luật THAHS năm 2019 không có quy định nào thể hiện việc giám sát, ngăn chặn người dưới 18 tuổi phạm tội bỏ trốn trước khi đến thời hạn bị bàn giao cho trường giáo

dưỡng và thực tế đã từng xảy ra những vụ việc này. Do đó, Luật THAHS năm 2019 cần bổ sung quy định về việc giám sát, quản lý người dưới 18 tuổi phạm tội bị áp dụng biện pháp bắt buộc chữa bệnh không bỏ trốn trong khoảng thời gian kể từ khi nhận được bản án, quyết định của toà án về áp dụng biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng đến thời điểm bị bàn giao cho trường giáo dưỡng./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Mai Bộ, “Áp dụng biện pháp tư pháp”, *Tạp chí Toà án nhân dân*, số 18/2015.
2. Hoàng Đình Duyên, “Thẩm quyền áp dụng biện pháp bắt buộc chữa bệnh trong giai đoạn giải quyết nguồn tin về tội phạm”, *Tạp chí Kiểm sát*, số 15/2020.
3. Phùng Văn Hoàng, “Biện pháp giáo dục tại xã, phường, thị trấn và biện pháp tư pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng áp dụng đối với người dưới 18 tuổi phạm tội theo quy định của Bộ luật Hình sự năm 2015”, *Tạp chí Toà án nhân dân*, số 3/2019.
4. Trần Hùng, *Biện pháp bắt buộc chữa bệnh theo quy định của BLTTHS năm 2015*, đăng trên <https://www.tapchitoaan.vn/bai-viet/phap-luat/bien-phap-bat-buoc-chua-benh-theo-quy-dinh-cua-blthts-nam-2015>
5. Thanh Nghị, *Một số lưu ý khi kiểm sát việc áp dụng các biện pháp tư pháp theo quy định của BLHS*, <http://vksbinhdinh.gov.vn/newsdetail.asp?newsID=71802&cat1id=3&Cat2id=19>
6. Trường Đại học Luật Hà Nội, *Giáo trình Luật hình sự Việt Nam (Phần chung)*, Nxb. Công an nhân dân, Hà Nội, 2019.